

**СПЕЦИФІКА ПРОЯВУ ТЕРМІНАЛЬНИХ І ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ
ЦІННОСТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА В СІМ'Ї**

Токарева Л.Д.

молодший науковий співробітник лабораторії психології дошкільника,

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

[orcid.org/ 0000-0002-8162-6544](https://orcid.org/0000-0002-8162-6544)

Стаття висвітлює проблему специфіки прояву термінальних і інструментальних цінностей дітей старшого дошкільного віку в сімейному осередку. Автор доводить, що саме ціннісні уявлення, ціннісні орієнтири дошкільника повністю залежать і регулюються увагою і настановами дорослого. В статті зроблено акцент на діяльній підтримці ціннісної орієнтації дитини, коли дорослий своєю присутністю, оцінками, взірцем підтримує і стимулює її активність. Доведено, що можна стверджувати про сформованість ціннісної орієнтації особистості лише тоді, коли певна цінність стає особистим мотивом, мотивом до дії, мотивом до вчинку, незалежно від присутності дорослого.

Ключові слова: сім'я, дошкільник, ціннісні орієнтації, інструментальні цінності, термінальні цінності, регулююча дія.

Токарева Л.Д. СПЕЦИФИКА ПРОЯВЛЕНИЯ ТЕРМИНАЛЬНЫХ И ИНСТРУМЕНТАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНИКА В СЕМЬЕ.

Статья освещает проблему специфики проявления терминальных и инструментальных ценностей детей старшего дошкольного возраста в семейном очаге. Автор доказывает, что именно ценностные представления, ценностные ориентиры дошкольника полностью зависят и регулируются вниманием и установками взрослого. В статье сделан акцент на деятельностной поддержке ценностной ориентации ребенка, когда взрослый своим присутствием, оценками, образцом поддерживает и стимулирует его активность. Доказано, что можно утверждать о сформированности

ценностной ориентации личности только тогда, когда определенная ценность становится личным мотивом, поводом к действию, мотивом к поступку, независимо от присутствия взрослого.

Ключевые слова: *семья, дошкольник, ценностные ориентации, инструментальные ценности, терминальные ценности, регулирующие действия.*

Tokaryeva L.D. SPECIFICS OF THE TERMINAL AND INSTRUMENTAL VALUES OF A SENIOR PRESCHOOLER IN A FAMILY.

The article highlights the problem of the specifics of the demonstration of terminal and instrumental values of senior preschool age children in a family environment. The author proves that the values of the preschool child are fully dependent and regulated by the attention and guidance of the adult. The article focuses on the activity support of the value orientation of the child, when the adult maintains and stimulates child's activity by his presence, evaluation, model. It is proved that one can assert the formation of a person's value orientation only when a certain value becomes a personal motive, a motive for action, a motive for the act, regardless of the presence of the adult.

Keywords: *family, preschooler, value orientations, instrumental values, terminal values, regulatory action.*

Актуальність дослідження та постановка проблеми. Проблеми, що пов'язані з людськими цінностями, займають одне з провідних місць у дослідженні соціальної детермінації людської поведінки та її самореалізації. Цінності, як один із структурних елементів особистості, відіграють вирішальну роль у регуляції поведінки, формуванні світогляду, переконань, згодом, у виборі життєвого шляху. Наше майбуття, багато в чому буде залежати саме від того, з якими цінностями увійдуть в життя наші діти, які «дороговкази» застосують у своєму житті.

Нам видається актуальним і значимим, що формування ціннісних орієнтацій починається вже з дошкільного віку. Таке уявлення базується на тому, що ведучі психологи різних наукових шкіл, як зарубіжних Адлер А.,

Бандура А., Лоренц К., Маслоу А., Роджерс К., Фрейд З., Еріксон Е. та ін., так і сучасні Виготський Л.С., Гальперін П.Я., Давидов В.В., Ельконін Д.Б., Котирло В.К., Кулачківська С.Є., Лурія А.Р., Леонт'єв О.Н., Мухина В.С., Тищенко С.П., Ладивір С.О., Піроженко Т.О., Карабаєва І.І., Карасьова К.В., Соловійова Л.І., Токарєва Л.Д. та ін. надають особливого значення дошкільному періоду і ранньому дитинству в становленні особистості і її змістових, смислових і ціннісних компонентів.

В роботах вищезгаданих авторів підкреслюється, що у старшому дошкільному віці формується система особистісних новоутворень, які визначають становлення моральних цінностей дитини, а саме: поява етичних інстанцій, здатність до емпатії, довільна поведінка, формування оцінних еталонів, елементарна саморегуляція поведінки, ієрархія мотивів.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з означеної теми. Ціннісні орієнтири – важлива характеристика психічного розвитку дитини. У них відбивається рівень суб'єктної активності малюка, ступінь дорослішання та гармонізації всіх його психологічних надбань, що зовні проявляються в поведінці, взаєминах з іншими людьми, у пізнавальній, предметно – практичній та ігровій діяльності. (Бодальов А.А., Гіппенрейтер Ю.Б., Запорожець О.В., Котирло В.К., Кулачківська С.Є., Ладивір С.О., Макаренко А.С., Макарова Т.А., Співаковська А.С., Петровський В.А., Титаренко Т.М., Піроженко Т.О., Карабаєва І.І., К. В. Карасьова К.В., Соловійова Л.І., Токарєва Л.Д. та ін.).

Дякуючи дорослому, який і є тим мікросоціумом, де дитина немов губка усотує весь спектр побуту і традицій сім'ї, наголошують вищезгадані науковці, формується дитяча особистість, формуються знання, уміння, навички, звички, самооцінка, воля, переконання, світогляд, ідеали, інтереси та особливості характеру. На дорослому лежить неабияка відповідальність, по становленню такої системи ціннісних координат дитини, дякуючи якій її життя буде яскравим і щасливим. Разом з тим, науковці впевнені, що ціннісні орієнтації є складним соціально-психологічним феноменом, які характеризують спрямованість особистості людини, що надає сенс і напрямок її поведінки.

Цінності є координаторами і регуляторами взаємин між людьми, вказують вони, що проникають в усі сфери життя, формують її свідомість.

В доробку вітчизняних психологів Рубінштейна С.Л., Леонтєва О.М., Непомнящої Н.І., Якобсона С.Г., Мухиної В.С., Субботського Є.В., Котирло В.К., Кулачківської С.Є., Тищенко С.П., Ладивір С.О., Піроженко Т.О., Карабаєвої І.І., Карасьової К.В., Соловйової Л.І., Токаревої Л.Д. та ін. показано значення ціннісних орієнтацій для соціального розвитку особистості. Розвиток особистості здійснюється переважно в сім'ї. Кожна сім'я має свій «почерк», свій досвід, у кожній свої переконання та ідеали, оцінки і ціннісні орієнтації, у кожній свій стиль взаємин з оточуючими. З цього випливає, що ієрархію цінностей дитина-дошкільник завжди переймає від дорослих. Дитина сприймає предмети як щось цінне, якщо дорослий вважає їх цінними, внутрішню цінність вона зрозуміти ще не здатна.

Вищезгадані науковці довели, що свої перші знання про моральні норми дитина дістає від своїх батьків, від атмосфери сім'ї, від світу її захоплень і художнього смаку. Через казки і оповідання, розказані дорослими, відгадування загадок і приказок, бесід та взаємин з рідними вона пізнає суть базових цінностей і моральних понять. В своїх роботах вони приділяють особливу увагу мові, традиціям, звичаям, святкам, обрядам, різним видам народного мистецтва, які дитина усотує в цей віковий період і залишаються в її пам'яті на все життя.

Саме у сім'ї, впевнені вищезгадані науковці, вона набуває навички спілкування з близькими людьми, отримує уроки любові до старших, співчуття, взаєморозуміння, іншими словами, проходить школу безпосереднього практичного гуманізму у взаєминах з людьми.

Дорослим варто взяти до уваги, що саме в старшому дошкільному віці виникають соціальні форми і норми поведінки: уміння домовлятися, поступатися, погоджувати свої інтереси з інтересами інших, справедливо ставитися до успіхів чи невдач, приходити на допомогу іншим. Поведінка, більш-менш стає довільною, втрачає свою імпульсивність, виникає здатність її регулювати, стримувати свої переживання. Батьки повинні розуміти, що

дошкільна компетентність виражається не лише у надбанні суми знань, умінь та навичок, а, й, головне, у психологічному настрої. Це означає, що дорослі, заздалегідь, повинні виробляти у майбутнього школяра вміння учитися, бути зосередженим і уважним на заняттях, виявляти і проявляти волю зусилля, вміння доводити до кінця розпочату справу, старанність, витримку, організованість, працьовитість. Тобто всі ті якості, без яких дитина не зможе добре навчатися та всі ті ціннісні якості, які допоможуть майбутньому першокласнику у навчанні.

Завдяки науковцям Бодальову А.А., Гіппенрейтер Ю.Б., Запорожцю О.В., Котирло В.К., Кулачківській С.Є., Ладивір С.О., Макаренко А.С., Співаковській А.С., Петровському В.А., Титаренко Т.М., Піроженко Т.О., Карабаєвій І.І., К.В. Карасьовій К.В., Соловійовій Л.І., Токарєвій Л.Д. та ін., встановлено, що система ціннісних орієнтацій виступає важливим регулятором активності людини. Регулятором поведінки та морального вибору соціальних цінностей старшого дошкільника, вважають вони, є слова, дії, вчинки батьків. Тому дорослим, варто усвідомлювати, що стоїть за їх словами, діями, вчинками, що завдяки ним у дитини формується моральна свідомість дитини, її моральні почуття. Наслідуючи дорослого, дитина переймає його манери, прислухається до оцінки ними людей, речей, подій тощо. І дитина засвоює саме той стиль взаємин, ту смислову та змістовну складову, таке спілкування, яке панує між дорослими у сім'ї.

Прищеплення базових цінностей пов'язані зі взаєминами дорослого і дитини, з стилем внутрісімейного спілкування. І якщо в сім'ї шанується поважне ставлення до старших, культивується повага у стосунках до дорослих і одноліток, то це і може буде першим кроком до однієї з сімейних традицій в сім'ї. Передача своїм дітям найкращих традицій і звичаїв свого народу і є тим самим вихованням базових цінностей, духовним вихованням, оберегом свого роду і свого народу. І кожна сім'я, по праву, може пишатися своїми особливими традиціями і ритуалами.

І, якщо, вчасно, на ранніх етапах становлення особистості дитини не

сформувати етичні цінності і етичні відчуття, які складають основу ціннісних орієнтацій, в майбутньому це може позначатися нездатністю до глибоких відчуттів дружби, любові, співчуття тощо.

Доречно зазначити, що забезпечення регулюючої дії батьками та належного психолого-педагогічного супроводу процесу становлення ціннісних орієнтирів дитини в умовах сім'ї належить до найважливіших завдань формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку.

В рамках свого дослідження відмітили, що сімейне середовище, аура сімейного простору заснована на таких цінностях як відчуття любові, взаємної пошани і поваги, на таких цінностях як: щастя, здоров'я, сім'я, дружба, творчість, краса мистецтва та ін. Саме ці якості визначають етичну основу, етичний фундамент її дорослості.

В дослідженні ми спирались на тезу, що саме сім'я, саме дорослі є першими наставниками ціннісних орієнтацій своїх дітей. Тому, **мета статті:** Представити особливості прояву термінальних і інструментальних цінностей дитини в умовах сімейних стосунків.

Перебуваючи на порозі шкільного навчання важливо зазначити, з яким багажем ціннісних орієнтирів дитина піде у шкільне життя? Як ціннісні орієнтири можуть виконувати регулюючу дію і яка роль в цьому може бути означена дорослими.

Виклад основного матеріалу статті. З огляду на вищесказане, підсумуємо, що ціннісні орієнтації відносяться до найважливіших компонентів структури особистості. По мірі їх сформованості можливо робити висновки про рівень її розвитку, що є ознакою зрілості, показником міри соціальності дитини.

Визначаючи ціннісні орієнтації, як важливу характеристику її психічного розвитку, як складне утворення, виділяють три основні компоненти: когнітивний, емотивний і поведінковий. Когнітивний – це елемент знання, емотивний – емоційна складова, що витікає з оцінки; поведінковий – пов'язаний з реалізацією ціннісних орієнтацій в поведінці людини.

Спираючись на наукові дослідження лабораторії психології дошкільника імені Г.С. Костюка НАПН України та науковців, які на протязі багатьох років вели дослідну роботу, що торкалась морально етичних цінностей дітей дошкільного віку в особах: Котирло В.К., Кулачківської С.Є., Карабаєвої І.І., Карасьової К.В., Ладивір С.О., Піроженко Т.О., Соловйової Л.І., Тищенко С.П., Токаревої Л.Д., Федорчук О.І., Хартман О.Ю., та проаналізувавши зібраний експериментальний матеріал дослідження, науковці вибудували модель «поля цінностей» дітей старшого дошкільного віку. Вони дійшли висновку, що старші дошкільники вже мають деяке уявлення про загальнолюдські цінності, про сімейні цінності і мораль, про етичні категорії тощо.

Запланована дослідницька робота була спрямована на діагностику «поля цінностей» дітей дошкільного віку, тобто процесу засвоєння термінальних і інструментальних цінностей. В створену модель «поля цінностей» включили цінності з усіх сфер людського буття: «людина-людина», «людина-природа», «людина-техніка», «людина-мистецтво».

Широта поля цінностей дитини дає можливість дорослому вчасно з'ясувати, побачити рівень сформованості у дітей ціннісних орієнтирів та оцінити рівень регулятивної дії ціннісних орієнтацій у поведінці і спілкуванні з дорослими та однолітками.

Серед цінностей, які засвоює дитина, розрізняють термінальні (цінності-цілі) та інструментальні (цінності-засоби). Термінальні цінності – це певні кінцеві цілі, на досягнення яких людина спрямовує свою діяльність, те, до чого вона прагне в майбутньому. Вони вказують на те, що для неї є особливо важливим, значимим, цінним. У старших дошкільнят заплановано дослідити такі термінальні цінності як: родина, щастя, здоров'я, дружба, краса природи, краса мистецтва, краса техніки, зовнішня краса, гроші. Інструментальні цінності – цінності засоби, засоби які обирає людина для досягнення життєвих цілей і які виступають в якості інструмента, за допомогою якого можна реалізувати життєві перспективи. В якості інструментальних цінностей зазвичай розглядаються особистісні риси, що допомагають людині у досягненні

певних цілей в житті: самостійність, допитливість, цілеспрямованість, впевненість, сміливість, наполегливість, ввічливість, відповідальність, чесність, дисциплінованість тощо. Запланували дослідити у дошкільника такі інструментальні цінності як: співпереживання, самостійність, творчість, допитливість, цілеспрямованість, впевненість, сміливість та наполегливість. Ці цінності і будуть представляти характеристику «поля цінностей» досліджуваної дитини, досліджуваної групи дошкільників. В нашому дослідженні, всі перераховані якості і представляють характеристику «поля цінностей» сучасної дитини.

Дійсно, орієнтуючись на вимоги, які ставить школа сьогодні до своїх майбутніх першокласників, батьки, повинні заздалегідь знати, які цінності повинна мати дитина-дошкільник, якими якостями повинна володіти. В цілях супроводу дитини дошкільного віку, дорослому важливо зрозуміти, як відбувається привласнення у дитини цінностей, як дитина відкриває певну цінність для себе, і яка роль при цьому належить саме дорослому.

Постає питання, як входить в життя дитини і в її свідомість, той смисл і зміст певних цінностей, які їй нав'язує, надає соціум, як вони набувають мотиваційного значення і спонукаючої сили. Як сімейні цінності перетворюються в особистісні мотиви поведінки дитини. Але для того, щоб дитина засвоїла їх у всьому об'ємі, природа надає їй можливість включення її в практичну діяльність, практичне русло ціннісного орієнтира. Діяльність дитини, в такому випадку набуває смислу.

Дорослим важливо знати, що процес привласнення ціннісних орієнтацій відбувається не на пустому місці. Очікування і сподівання батьків на прояв та привласнення цінностей у дитини потребує неабияких зусиль з боку дорослих, які, в свою чергу повинні самі володіти тими цінностями, яких, вони бажають навчити або передати у спадок. В ідеалі, дорослий своєю поведінкою, своїм досвідом та прикладом повинен надати дитині знаннєві відомості про певну цінність, тобто, смислову, змістовну складову. А для того, щоб краще проходило засвоєння цих орієнтирів, дорослий повинен передати дитині

емоційний заряд, своє емоційне відношення, для того, щоб в певний момент для дитини відбулося відкриття нової цінності.

Для того, щоб виникла діяльнісна фаза, тобто виникла особиста діяльність дитини, необхідний етап підтримки, коли дорослий своєю присутністю, оцінками, взірцем підтримує і стимулює її активність. І лише тоді, коли дана цінність стає особистим мотивом, мотивом до дії, мотивом до вчинку, незалежно від присутності дорослого, тільки тоді можна сказати про сформованість ціннісної орієнтації особистості.

Спочатку було важливим виявити обізнаність дитини у змісті і смислі цінностей, для того, щоб згодом, створити поле цінностей (найближчого, віддаленого і далекого) індивідуально і в групі дошкільнят. Для цього ми використали «Експрес діагностику сфери ціннісних орієнтацій дошкільника» в різних сферах діяльності.

Найактивнішими розмовами про цінності були теми: «сім'я», «дружба», «здоров'я», «щастя», «самотійність», «співпереживання» і «сміливість». Дошкільники завзято розповідали про це. Розуміючи, що майже весь досвід життя в суспільстві дошкільник здобуває у сімейному колі, через наслідування старших, дорослі повинні враховувати цей факт, бо наслідування в цьому віці підкріплюється загостреним бажанням дитини чинити так, як мама або тато.

Знаючи, що дитина є учасником різних взаємин і вона засвоює саме той стиль, ту змістовну складову, таке спілкування, які панують у сім'ї. Разом з тим, дорослим важливо приділити особливу увагу на ті загальнолюдські цінності, які важливі для дитини. Так, наприклад, така термінальна цінність, як «дружба», що передбачає спільні дії з однолітками в ігровій, учбовій, трудовій, дозвіллевій діяльності; передбачає спільність і схожість інтересів і життєвих цілей, потребує від кожної дитини здатності таких інструментальних цінностей як: «співпереживання», «чуйність», «чутливість», «уважність».

Уважне ставлення дорослого до свого і дитячого «здоров'я» може принести цінність і користь тільки тоді, коли у дошкільника підтримувати інтерес до занять фізкультури, потребу в систематичному гігієнічному догляді

за своїм тілом та в щоденній руховій діяльності, участі у рухливих іграх. В час розвитку комп'ютерних технологій це дуже важливо.

Цікаво, що своє «щастя» діти вбачають і асоціюють тільки з сім'єю. Дорослі іноді і не здогадуються, як важливо дитині надавати такої інструментальної цінності як «самостійність» та «співпереживання». Ці ціннісні поняття виражаються в умінні поставити певну ціль, настирливо добиватися її виконання своїми силами, відповідально ставитися до своєї діяльності. Як важливо дитині дошкільного віку вчасно надати самостійності, не контролюючи її кожен крок. Діти, як і дорослі, не люблять коли втручаються в їхні справи, нав'язують готові рішення, контролюють вчинки, обговорюють деталі їхньої поведінки. Сучасні діти дуже часто прагнуть до всього дійти самостійно, зробити ж це можливо лише за тактовою, помірною допомогою дорослого. Чим краще засвоїла дитина норми поведінки, тим ширші в неї можливості ініціативно і самостійно застосовувати їх у нових умовах.

Сімейний приклад, приклад окремих дорослих, може спонукати розвиток потреби робити добро, бути впевненим, сміливим, допитливим, наполегливим стимулюючим формування щирого, безкорисливого, співчутливого ставлення до оточуючих. Дійсно, співчутливе ставлення дитини до переживань інших людей і готовність допомогти їм – одне з ціннісних понять, яким повинні володіти діти дошкільного віку. Сімейною цінністю можуть бути сімейні свята, святкування народних свят, читання і прогулянки по визначним місцям разом тощо. В усьому цьому виявляється і проявляється культура стосунків в сім'ї.

Хочеться звернути особливу увагу на термінальну цінність, як «творчість», творча активність дитини. Варто зауважити дорослому, що творчість – це уміння дитини виявляти вигадку, бажання зробити роботу по-своєму, прагнення відійти від зразка або шаблону. А тим часом, сучасна система сімейних виховних впливів не завжди є ефективною в цьому аспекті. Батьки ставлять перед дитиною вже сформульовані цілі і самі ж вказують шляхи й засоби їх досягнення. Вони виховують у дитини різноманітні звички –

до порядку, до охайності тощо і, разом з тим, не приділяють належної уваги формуванню вміння діяти самостійно і творчо.

Дорослі повинні взяти за взірець те, що саме названі, перераховані цінності є не тільки важливими для ефективної життєдіяльності сім'ї, вони складають її підґрунтя та виконують функцію регуляторів поведінки, охоплюючи усі сторони життя дитини-дошкільника. І саме, завдячуючи привласненню ціннісних орієнтирів дитина навчається регулювати свою поведінку, відповідно із засвоєними цінностями.

Недостатньо «знаними» і «значимими», в бесіді з учасниками дослідження, на наш погляд, залишилися такі термінальні цінності як «краса мистецтва» та «краса природи», «краса техніки». Роздумів про цінності було не дуже багато. Загалом, дорослі добре орієнтуються в цих цінностях, вони знають і відчують, що поняття «краса природи» для дитини – це чудовий світ, захоплюючий, неповторний, який розвиває дитину, її мову, розум, душу. Тому на дорослому лежить відповідальність частіше виводити дитину в цей світ чарівної природи, допомагати розуміти певні явища, навчаючи любити природу свого краю і бачити в цьому велику велич і цінність.

Що стосується «краси мистецтва», яке спонукає дитину до самовдосконалення, збагачує і почуття, і волю, і розум людини, роблячи її сильнішою та мудрішою. А розвинені почуття, в свою чергу, є важливим засобом формування творчих здібностей. Зважаючи на це, батьки повинні бути впевненішими, що становлення всебічно розвиненої особистості йде через відносини з прекрасною природою, через спілкування з творами мистецтва.

Щодо складних інструментальних цінностей таких як: «цілеспрямованість», «допитливість», «впевненість», «наполегливість» що є вольовими якостями людини, які допомагають настирливо, завзято добиватися поставленої мети. І, якщо дорослі не звертатимуть уваги, на ці цінності і риси характеру дитини, вона виявиться безпомічною, потрапивши в скрутне становище, стане безпорадною, зіткнувшись з труднощами, стане пасивною, коли треба докласти зусиль. Тому, готуючи дитину до життя, варто врахувати,

що базові цінності, які засвоює, привласнює дитина, згодом стають внутрішніми потребами, регуляторами поведінки дітей.

Дорослі повинні взяти до уваги, що виконуючи різні види діяльності, долаючи при цьому зовнішні і внутрішні перешкоди, дитина вчиться виробляти в собі вольові якості: і цілеспрямованість, і рішучість, і самостійність, і ініціативність, і наполегливість, і витримку, і дисциплінованість, і сміливість. Але воля і вольові якості можуть в дитини не сформуватися, якщо умови життя і виховання будуть несприятливі.

Як важливо схвалення дорослого для привласнення ціннісних орієнтацій дошкільника. Схвалюючи поведінку дитини, дорослі тим самим зміцнюють її віру в себе, в свої сили і можливості, підносять на більш вищий щабель її як особистості у власних очах. Заохочення викликає у неї почуття задоволення і бажання наступного разу поводити себе так само добре. При цьому важливо, щоб позитивна оцінка батьками норм поведінки вчинків дитини носила не загальний, а конкретний характер, щоб оцінювалася не поведінка взагалі, а конкретний вчинок.

Як правило, уважні батьки, спостерігаючи за своїми дітьми під час ігрової діяльності, можуть самостійно визначити, які саме термінальні і інструментальні цінності актуальні, важливі для її дитини. Проаналізувавши прояви поведінкової реакції цих цінностей, можуть зрозуміти, що, взагалі, спрямовує і регулює поведінку їх дітей, і навіть можуть самостійно з'ясувати рівень засвоєння ціннісних орієнтирів. У процесі гри, у процесі активного розігрування ролей та відтворення сюжету гри, дорослі можуть спостерігати, як дитина вчиться самостійно підпорядковувати свою поведінку ігровим вимогам: налагоджувати взаємодію, радіти успіху, підтримувати, захищати партнера по грі, скеровувати власну та спільну діяльність, збагачувати сюжет, співпереживати. Тобто, навчається діяти відповідно до моральних норм та загальнолюдських цінностей.

Висновок. Система ціннісних орієнтацій виступає регулятором активності і поведінки дитини, дозволяє старшому дошкільнику ініціювати

вияв власних інтересів в різних видах діяльності, самостійно та наполегливо досягати нових значимих цілей, керуючись засвоєними цінностями, відображуючи таким чином, певний рівень суб'єктної активності.

Загалом, дитина повинна відчувати, що її люблять, що вона потрібна, що вона жадана дитина для своїх батьків, що вони люблять її незалежно ні від чого. Тоді вона і сама до себе ставитиметься добре і буде цінити себе як особистість. Батьки повинні зробити все, щоб дитина почувала себе любимою і жаданою. Бо саме батькам надана місія озброїти дитину ціннісними установками, знаннями, особливостями стосунків між людьми, сформувати у дітей навички спілкування з однолітками тощо. І завдання дорослого організувати поведінку дитини, відповідно до моральних норм і цінностей.

Література

1. Дитина у сучасному соціопросторі : навч. посіб. / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, І.М. Біла [та ін.] ; за ред. Т.О. Піроженко. Київ – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 272 с.
2. Психічний розвиток дитини дошкільника: навч. посіб. /С.Є. Кулачківська (наук. ред.), С.О. Ладивір, Т.О. Піроженко та ін. Київ: Світич, 2004. 75 с.
3. Психология личности и деятельности дошкольника /под ред. А.В. Запорожца, Д.Б. Эльконина. Москва: «Просвещение», 1965. 296 с.
4. Реалії вибору дитиною соціально значущих цінностей: посіб. / Т.О. Піроженко, Л.І. Соловйова, І.І. Карабаєва [та ін.] ; за ред. Т.О. Піроженко. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 64 с.
5. Токарева Л.Д. Моральний розвиток дошкільника в сучасній сім'ї. *Збірник наук. праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ: БДПУ. 2010. №3. С.68– 73.
6. Токарева Л.Д. Ціннісні орієнтації сучасних батьків. Міжнародні педагогічні студії: проблеми дошкілля в сучасному світі. *Зб. наук. пр. Бердянський державний педагогічний університет*; [укладач І.Г. Улюкаєва]. Донецьк: ЛАНДОН – XXI, 2012, С.250–256.

7. Токарева Л.Д. Формування ціннісних орієнтацій як чинник моральності дошкільників у сучасному соціопросторі. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України* / [гол. ред. С.Д. Максименко]. Київ: ТОВ «Срібна Хвиля», 2012. Т.IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 8. С.280–298.
8. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посіб. /Т.О. Піроженко, Л.І. Соловійова та ін.; [за ред. Т.О. Піроженко]. Київ: Видавничий дім „Слово”, 2016. 248 с.

References

1. Pirozhenko, T.O., Ladyvir, S.O., Bila, I.M. et. al. (2014). *Dytyna u suchasnomu sotsioprostori [A child in modern social space]*. T.O. Pirozhenko (Ed.). Kyiv – Kirovohrad: Imeks-LTD. 272 s. [in Ukrainian].
2. Kulachkivska, S.Ye., Ladyvir, S.O., Pirozhenko, T.O. et. al. (2004). *Psykhichnyi rozvytok dytyny doshkilnyka. [Mental development of a preschooler's child.]*. S.Ye. Kulachkivska (Ed.). Kyiv: Svitych, 75 s. [in Ukrainian].
3. Zaporozhts, A.V., Elkonyn, D.B. (Eds.). (1965). *Psikhologiya lichnosti i deyatel'nosti doshkol'nika [Psychology of the personality and activity of the preschooler]*. Moscow: «Prosveschenye», 296 s. [in Russian].
4. Pirozhenko, T.O., Soloviova, L.I., Karabaieva, I.I. et. al. (2017). *Realii vyboru dytynoiu sotsialno znachushchykh tsinnosti [The realities of choose by child of socially important values]*. T.O. Pirozhenko. (Ed.). Kyiv: Vy`davny`chy`j Dim «Slovo». 64 p. [in Ukrainian].
5. Tokarieva, L.D. (2010). *Moralnyi rozvytok doshkilnyka v suchasni sim'i [Moral development of a preschool child in a modern family]*. *Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences : Collection of scientific works of Berdyansk State Pedagogical University*. №3, (pp.68–73). Berdiansk: BDPU. [in Ukrainian].
6. Tokarieva, L.D. (2012). *Tsinnisni oriientatsii suchasnykh batkiv [Valuable Orientation of Modern Parents]*. I.H. Uliukaieva (Comp.). *Mizhnarodni pedahohichni studii: problemy doshkillia v suchasnomu sviti – International Pedagogical Studies: Problems of Preschool in the Modern World : Collection of scientific works of*

Berdyansk State Pedagogical University. (pp. 250–256). Donetsk: LANDON – XXI. [in Ukrainian].

7. Tokarieva, L.D. (2012). Formuvannia tsinnisnykh oriientsatsii yak chynnyk moralnosti doshkilnykiv u suchasnomu sotsioprostori [Formation of value orientations as a factor in the morality of preschoolers in contemporary social space.] *Aktual'ni problemy psykholohiyi – Actual problems of psychology : Collection of scientific works of the H.S. Kostyuk Institute of Psychology NAPS of Ukraine*. (Vols. IV, issue 8), (pp.280–298). Kyiv: TOV "Sribna xvy`lya". [in Ukrainian].

8. Pirozhenko, T.O, Soloviova, L.I. et.al. (2016). *Tsinnisni oriyentatsiyi dytyny u doroslomu sviti [Values of the child in the adult world]*. T.O. Pirozhenko (Ed.). Kyiv: Vy`davny`chy`j Dim «Slovo». 248 s. [in Ukrainian].

УДК 159.922.27:37.017.7, 316.6

**БАТЬКІВСЬКА БЕЗВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК
ДЕСТРУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКА**

Федорчук О.І.

науковий співробітник лабораторії психології дошкільника,

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

[orcid.org/ 0000-0001-8942-7008](https://orcid.org/0000-0001-8942-7008)

В статті піднімається питання розуміння дорослими унікальності періоду дошкільного дитинства для розвитку особистості, а також усвідомлення своєї відповідальності за гармонійний та повноцінний розвиток дитини. Визначено вплив моделей взаємовідносин у сім'ї на формування деструктивної поведінки дитини. Названо основні причини депресивних станів у дітей дошкільного віку, проявів агресії, формування душевної глухоти. Проаналізовано вплив медіа на процес соціалізації дошкільника. Піднімається проблема фізичного насильства в сім'ї та його наслідки. Зроблено висновки, що батьківська безвідповідальність є основним чинником деструктивної поведінки